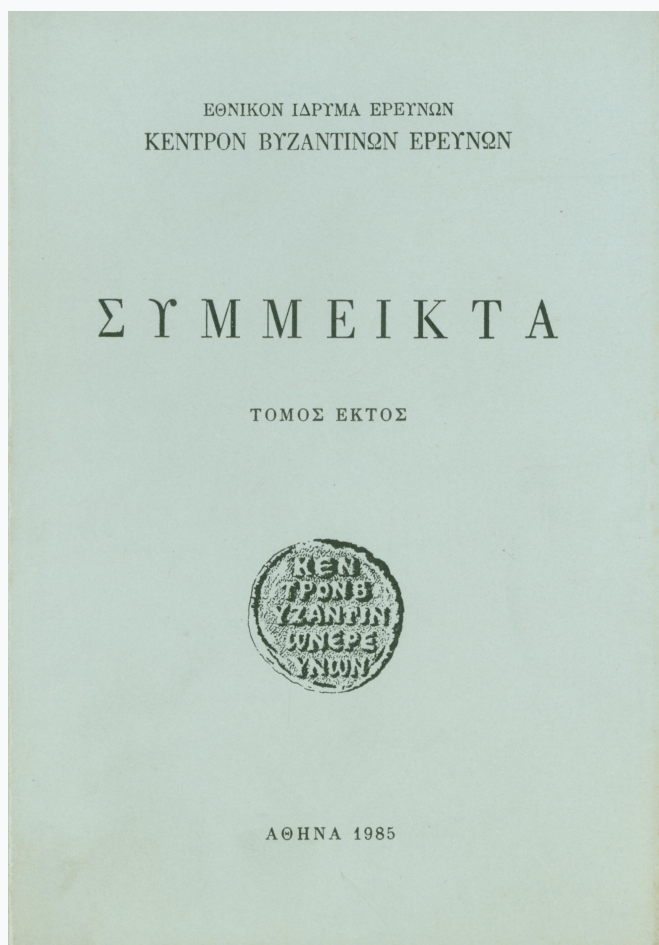

Byzantina Symmeikta

Vol 6 (1985)

SYMMEIKTA 6

Κοινωνικές ανακατατάξεις και στρατός στα τέλη του Η' αιώνα

Ελεωνόρα Σ. ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ-ΓΑΛΑΚΗ

doi: [10.12681/byzsym.700](https://doi.org/10.12681/byzsym.700)

Copyright © 2014, Ελεωνόρα Σ. ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ-ΓΑΛΑΚΗ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ-ΓΑΛΑΚΗ Ε. Σ. (1985). Κοινωνικές ανακατατάξεις και στρατός στα τέλη του Η' αιώνα. *Byzantina Symmeikta*, 6, 125–138. <https://doi.org/10.12681/byzsym.700>

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΑΚΑΤΑΤΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΟΣ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ Η' ΑΙΩΝΑ

Ἡ ἐργασία αὐτὴ ἀποσκοπεῖ νὰ δείξει τὴν ἐκβάση τῆς διαμάχης στρατοῦ καὶ κλήρου κατὰ τὴν πρώτη εἰκονομαχικὴ περίοδο. Ἡ διαμάχη αὕτῃ ὀφείλεται κατὰ κύριο λόγο στὴν αὐξανόμενη δύναμη τοῦ στρατοῦ καὶ στὴν προσπάθεια τῶν ἐκπροσώπων τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν μοναχῶν νὰ διατηρήσουν τὴν ἰσχύ τους. Ἀπὸ τὸ 775 περίπου τὰ δυὸ ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα παρουσιάζονται νὰ συνθηκολογοῦν, ἀφοῦ σταματοῦν οἱ διωγμοὶ τῶν μοναχῶν καὶ ἐγκαθιδρύεται ὁ νόμος τοῦ στρατοῦ στὴ βυζαντινὴ κοινωνία. Τὰ προβλήματα ποὺ περικλείονται σ' αὐτὲς τὶς κοινωνικὲς ἀναδιαρθρώσεις θίγονται ἀπλὰ σὲ αὐτὴ τὴ μελέτῃ, μὲ σκοπὸ νὰ ἀναλυθοῦν ἐκτενέστερα σὲ ἐπόμενο δημοσίευμα.

Ἡ περίοδος τῆς εἰκονομαχίας ὑπῆρξε γιὰ τὸ Βυζάντιο μιὰ ἐποχὴ βίαιων ἀνακατατάξεων¹. Οἱ ἔντονες αὐτὲς ἀνακατατάξεις ἐντοπίζονται κυρίως κατὰ τὴ διάρκειά τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου Ε' καὶ θὰ μπορούσαν νὰ συνοψιστοῦν ἀπὸ τὴ μιὰ στὴν προοδευτικὴ προσχώρηση στὶς εἰκονομαχικὲς ἀπόψεις ἐνὸς τμήματος τοῦ ἀνώτερου κλήρου², ἔτσι ὥστε νὰ συγκλη-

1. Οἱ κύριες πηγὲς ποὺ διαθέτουμε, δηλαδὴ ἡ χρονογραφία τοῦ Θεοφάνη καὶ ἡ σύντομη ἱστορία τοῦ Πατριάρχῃ Νικηφόρου, παρόλη τὴν ἀποσπασματικότητά τῶν πληροφοριῶν ποὺ παρέχουν, καθρεφτίζουν τὴν ταραγμένη αὕτῃ ἐποχὴ. Γιὰ τὶς ἄλλες πηγὲς τῆς ἐποχῆς τῆς εἰκονομαχίας βλ. P. Lemerle, *The Agrarian History of Byzantium from the origins to the twelfth century. The Sources and Problems*, Galway 1979, σελ. 27 - 67. Στὴ σελίδα 47 - 48 ὁ Lemerle παρόλο ποὺ ἀποκρούει τὶς βίαιες ἀνακατατάξεις, παραδέχεται ὅτι ὑπάρχει ἀργὴ ἐξέλιξη στὶς δομὲς ποὺ ὀδηγοῦν σὲ ριζικὲς ἀλλαγές (radical change) ποὺ ἔγιναν τὸν ἔβδομο αἰῶνα. Γιὰ τὶς κοινωνικὲς ἀλλαγές ποὺ πρέπει νὰ συνεχίστηκαν κατὰ τὸν ὄγδοο αἰῶνα πρβλ. A. P. Kazdan, *Esše raz ob agrarnych otnosenijach v Vizantii IV - XI vv. (po povodu novoī raboty P. Lemerlia)*, Viz. Vrem. 16 (1959), σελ. 92 - 113 καὶ εἰδικὰ σελ. 110 - 111.

2. G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*, Μόναχο 1963, σελ. 143. P. Lemerle, *Le premier humanisme byzantin. Notes et remarques sur enseignement et culture à Byzance des origines au Xe siècle*, Παρίσι 1971, σελ. 34 - 37. Γιὰ τὴ συντηρητικότητά τοῦ βυζαντινοῦ μικρασιατικοῦ κλήρου στὴν ἀρχὴ τῆς εἰκονομαχίας βλ. S. Gero, *Byzantine Iconoclasm during the Reign of Leo III. With particular attention to the Oriental Sources*, Louvain 1973 σελ. 55 - 60. Γιὰ τοὺς εἰκονομάχους ἐπισκόπους ποὺ ἔλαβαν μέρος στὴ Σύνοδο τοῦ 754 σύμφωνα μὲ διαταγὴ τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου Ε' βλ. Θεοφάνη, 427 (de Boor), Βίο Στεφάνου Νέου, PG 100, στ. 1085 C, 1112D καὶ Gero, ὁ.π.

θεῖ ἡ εἰκονομαχική σύνοδος τῶν 385 ἐπισκόπων στήν 'Ιέρεια τὸ 754 καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, μετὰ τὴν εἰκονομαχική αὐτὴ σύνοδο, στήν περίφημη καταδίωξη τῶν μοναχῶν ποὺ διεξήγαγε ὁ αὐτοκράτορας Κωνσταντῖνος Ε' μὲ τὴ δύναμη τῶν ὅπλων τοῦ στρατοῦ του. Ὁ αὐτοκράτορας μὲ τὴ βοήθεια τοῦ στρατοῦ ἢ ὁ στρατὸς ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ αὐτοκράτορα, κατορθώνει νὰ διασπάσει τὴν ἐνότητα τοῦ ἀνώτερου κλήρου, ποὺ ὡς τὴ βασιλεία τοῦ Λέοντα Γ' φαίνεται ὅτι δὲν εἶχε διαταραχθεῖ¹. Ὁ κίνδυνος ποὺ ἀπειλεῖ τὸν μοναχικὸ κόσμον μετὰ τὸ 754 εἶναι μεγάλος καὶ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν φόβο ἀπηχοῦν οἱ Βίοι τῶν ἁγίων, ποὺ προσφέρουν σημαντικές εἰδήσεις καὶ ἀντανακλοῦν τὴν κοινωνικὴ πραγματικότητα τῆς ἐποχῆς.

Στοὺς Βίους δοξάζονται καὶ ἐπαινοῦνται ἱεράρχες ἢ μέλη τῆς μοναστικῆς κοινότητος, ἅγιοι ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα καὶ τὶς ἐπαρχίες τοῦ Βυζαντίου ποὺ πῆραν ἐνεργὰ μέρος κατὰ τὴν πρώτη (ἢ δεύτερη) περίοδο τῆς εἰκονομαχίας². Πρωταρχικὴ μέριμνα τῶν ἁγιογράφων εἶναι νὰ δώσουν πληροφορίες γιὰ τὴν καταγωγὴ τῶν ἁγίων, ἥδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἀφήγησής τους. Ἔτσι στὸν Βίον τοῦ Στεφάνου τοῦ Νέου, γραμμένο ἀπὸ τὸν Στέφανο Διάκονο τὸ 806, ἀναφέρεται ὅτι ὁ ἅγιος γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ γονεῖς σχετικὰ πλούσιους, ἀφοῦ κατοικοῦσαν στὴ βασιλικὴ λεωφόρο, ἐκεῖ ὅπου ὑπῆρχαν εὐμεγέθεις οἰκίαι³. Στὸν ἐπικηδεῖο πάλι λόγῳ τοῦ Πλάτωνος, ἡγουμένου τῆς μονῆς Σακκουδίωνος, ποὺ γράφτηκε ἀπὸ τὸν ἀνηψιό του Θεόδωρο Στουδίτη μετὰ τὸ 814, γίνεται λόγος γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ ἡγουμένου: *Πατέρες μὲν τῷ μακαρίῳ Πλάτῳ, Σέργιος καὶ Εὐφημία, ὧν τὸ εὐγενὲς ἐπίσημον, καὶ ὁ τρόπος οὐκ ἀγενέστερος. . . καὶ οἰκουριῶν ἐπιμελείαις τὰ ἐνόντα ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς αὖξοντες*⁴. Πρὶν ὁ Πλάτων ἀφοσιωθεῖ στὸν μοναχισμό, εἶχε μιὰ λαμπρὴ σταδιοδρομία στὶς οἰκονομικὲς ὑπηρεσίες τοῦ κράτους⁵. Ὁ πατέρας τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου, Θεο-

1. . . πολλοί τε κληρικοί καὶ μονασταὶ καὶ εὐλαβεῖς λαϊκοὶ ὑπερεκινδύνευσαν τοῦ ὁρθοῦ τῆς πίστεως λόγου τὸν μαρτυρικὸν ἀναδησάμενοι στέφανον. Θεοφάνης, 409 (de Boor). Βλ. E. E. Lipsiĉ, *Očerki istorii vizantiiskogo obščestva i kultury*, Μόσχα - Λένινγκραντ 1961, σελ 177.

2. Γιὰ τοὺς Βίους τῶν ἁγίων κατὰ τὴ διάρκεια τῆς εἰκονομαχίας βλ. I. Š e v ĉ e n k o, *Hagiography of the Iconoclast Period*, στὸν τόμο *Iconoclasm*, Birmingham 1977, σελ. 113 - 129.

3. *Ἦν δὲ οὗτος οἰκὼν πρὸς τὸ τῆς βασιλικῆς δημοσίας λεωφόρου πρηνές, ἐν ᾧ ἀνίδρυνται καὶ ἐπιλέγεται τὸ Στανρίον, ἐξ οὗπερ πρὸς τὸ κάταντες μέρος εἰσὶν εὐμεγέθεις οἰκίαι προσαγορευόμεναι τὰ Κῶνστα.* Βίος Στεφάνου Νέου, ὁ.π., στ. 1073D· πρβλ. R. Janin, *Constantinople Byzantine*, Παρίσι 1964, σελ. 345 - 346.

4. Θεοδώρου Στουδίτη, Ἐπιτάφιος εἰς Πλάτωνα, PG 99, στ. 805A.

5. L e m e r l e, *Humanisme*, σελ. 122. Στὴν ἀρχὴ τῆς εἰκονομαχίας ὁ Πλάτων ἔδρασε μοναστήρι στὸ οἰκογενειακὸ του κτῆμα Σακκουδίωνος· βλ. L e m e r l e, ὁ.π. σελ. 122 καὶ σημ. 43. Τὸ κτῆμα Σακκουδίωνος ἀνῆκε στὴν οἰκογένεια τοῦ Πλάτωνος βλ. H. G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, Μόναχο 1959, σελ. 491.

δωρος, ἦταν εὐγενοῦς καταγωγῆς καὶ κατεῖχε καὶ αὐτὸς ἐξέχουσα θέση στὴ δημόσια διοίκηση· κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου Ε' εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀσηκρήτη στὴν αὐτοκρατορική γραμματεία, ὁπότε ἡ ἀφοσίωσή του στὴν εἰκονολατρεία τὸν ἀπομάκρυνε προσωρινὰ καὶ ἔπειτα ὀριστικὰ ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα¹. Ἡ εὐγενὴς ἐξἄλλου καταγωγή τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸ βίο του, ἔργο τοῦ Ἰγνατίου Διακόνου: τὸ μὲν δὴ γένος καὶ περηφάνειαν βίου, πατρίδα τε καὶ περιουσίαν, καὶ οἷς οἱ τῶν ἔξωθεν νόμοι ποιεῖσθαι τοὺς λόγους ὀρίζουσι². Ἐπίσης ὁ συγγραφέας τοῦ Βίου τοῦ περιφημοῦ μοναχοῦ Θεοδώρου Στουδίτη μᾶς πληροφορεῖ ὅτι γονεῖς δὲ αὐτῷ εὐσεβεῖς τε καὶ εὐπατρίδαι καὶ τῆς ἀποκληρωθείσης αὐτοῖς πρὸς τῶν φυσάντων προσηγορίας διὰ πραγμάτων τὰς σημασίας ἐπιδήλους ἔχοντες³. Μιὰ ἄλλη παραλλαγή τοῦ βίου τοῦ Θεοδώρου Στουδίτη ἀναφέρει ἐμφαντικὰ ὅτι τὸ πατρικὸ σπίτι τοῦ μοναχοῦ ἦταν στὴν περιοχὴ Κώνστα ἔτι μὴν καὶ αὐτὸν τὸν τὰ Κώνστα καλούμενον⁴, ὅπου, ὅπως εἶδαμε, βρισκόταν καὶ ἡ κατοικία τοῦ Στεφάνου τοῦ Νέου⁵. Ὁ Βίος τέλος τοῦ Θεοφάνη τοῦ Ὁμολογητῆ ἀναφέρει ὅτι ὁ μακάριος οὗτος. . . εὐγενῶν γονέων καὶ τῶν ἀξιώμασι περιβλέπτων γέγονε τέκνον⁶.

Κοινὸ χαρακτηριστικὸ τῶν ἁγίων ποὺ ἀναφέρθηκαν εἶναι ἡ εὐγενὴς καταγωγή ποὺ συνεπάγεται τὴν εὐπορὴ οἰκονομικὴ κατάσταση. Ἀλλὰ καὶ μόνο ὁ πλοῦτος εἶναι καθοριστικὸς στὴν κοινωνικὴ διαστρωμάτωση καὶ ἀναδεικνύει τὴν ἀνώτερη τάξη στὴν κοινωνία, χωρὶς νὰ προσυπολογίζεται ἡ εὐγενὴς καταγωγή⁷. Τὸν ὄγδοο αἰῶνα, στὸ Βυζάντιο, οἱ εὐγενεῖς κατέχουν μεγάλη ἔγγκαια ἰδιοκτησία, σὲ σημεῖο ποὺ ὁ Θεόδωρος Στουδίτης νὰ λέει ὅτι οἱ γονεῖς τοῦ θείου του, Πλάτωνα, ἦταν τόσο εὐποροὶ, ποὺ τοὺς ζήλευαν οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι τους⁸. Ἐνας ἀπὸ τοὺς Βίους τοῦ Θεοδώρου Στουδίτη ἀναφέρει ρητὰ γιὰ τοὺς γονεῖς του οἷ γε καὶ σὺν τάχει πολλῶ οὐσίαν καὶ χρήματα καὶ ὑπαρ-

1. Ἰγνατίου, Βίος Νικηφόρου, σελ. 142 - 143 (de Boor)· P. Speck, *Kaiser Konstantin VI*, Μόναχο 1978, σελ. 67 καὶ σημ. 133.

2. Ἰγνατίου, Βίος Νικηφόρου, ὁ.π., σελ. 141. Πρβλ. P. J. Alexander, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople. Ecclesiastical Policy and Image Worship in the Byzantine Empire*, Ὁξφόρδη 1958, σελ. 55 σημ. 1.

3. Βίος Θεοδώρου Στουδίτη, PG 99, στ. 236C (=BHG 1754).

4. B. Latyshev, *Βίος Θεοδώρου Στουδίτη*, Viz. Vrem. 21 (1914), σελ. 262 (=BHG 1755D).

5. Ὁ.π., σελ. 126 σημ. 3.

6. Βίος Θεοφάνη, σελ. 4 (de Boor) (=BHG 1789).

7. Πρβλ. P. A. Yannopoulos, *La société profane dans l'empire byzantin des VIIe, VIIIe, et IXe siècles*, Louvain 1975, σελ. 16 - 17.

8. . . καὶ ζηλωτοὶ διὰ ταῦτα συγγενέσιν ὑπάρχοντες: Θεοδώρου Στουδίτη, Ἐπιτάφιος εἰς Πλάτωνα, ὁ.π., στ. 805A - B. Βλ. ἐπίσης J. F. Haldon, *Some Remarks on the Background of the Iconoclast controversy*, Bsl 38 (1977) σελ. 174 σημ. 49 καὶ σελ. 178 σημ. 56.

ξιν ἄλλην πολυτάλαντον οὖσαν¹. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἁγίους ἀνεγείρουν, σὲ ιδιόκτητες κυρίως περιοχές, ναοὺς καὶ μοναστήρια². Ἡ ἔνταση ὅμως τοῦ εἰκονομαχικοῦ διωγμοῦ ὁδηγεῖ πολλοὺς πλούσιους γαιοκτῆμονες νὰ πουλήσουν τὶς ιδιοκτησίες τους³. Ἀρκετοὶ πάλι ἐνδύονται τὸ μοναχικὸ σχῆμα καὶ μεταβιβάζουν τὶς περιουσίες τους στὴν ἐκκλησία, ἀφοῦ ἴσχυε τὸ ἀναπαλλοτρίωτο τῆς Ἐκκλησίας⁴. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο οἱ περιουσίες τῶν μοναχῶν-πλουσίων παρέμεναν ἀκατάλυτες. Ἔτσι, οἱ συγγενεῖς τοῦ Θεοδώρου Στουδίτη πουλοῦν τὴν κατοικία τους στὴν πόλη καὶ οἰκοδομοῦν μοναστήρι στὴν περιοχή Σακουδίωνος χώρον, οἰκεῖον ὄντα αὐτῶν καὶ πάνυ ἐπιτήδειον εἰς μοναστῶν περιοχὴν καὶ ἀνάπαυλαν⁵.

Διαφορετικὴ εἶναι ἡ εἰκόνα ποὺ μᾶς δίνει ὁ Βίος τοῦ Ἰωαννικίου. Ὁ Ἰωαννίκιος καταγόταν ἀπὸ φτωχὴ οἰκογένεια καὶ πατρίδα του ἦταν τὸ χωριὸ Μαρύκατον τῆς Βιθυνίας, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ γὰρ ὡν ἡλικία, ἤγουν ἐπταετία, ὁ ὅσιος τοῦ βόσκειν χοίρους παρὰ τῶν γεννητόρων προτρέπεται⁶. Κατὰ τὴν κατὰ τάξιν του στὸ τάγμα τῶν ἐξκουβιτόρων τὸ 773, ἐνστερνίστηκε τὶς εἰκονομαχικὰς ἰδέες καὶ παρέμεινε στὸ εἰκονομαχικὸ στρατόπεδο καὶ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Λέοντα Δ'. Μετὰ τὸ 790 προσχώρησε στὴν εἰκονολατρεία καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴ μάχη τῶν Μαρκελλῶν (792) ἀσπάστηκε τὸν μοναχισμό⁷. Ὁ Ἰωαννίκιος, λοιπόν, ταπεινὴς καὶ ἄσημης καταγωγῆς, προσπάθησε νὰ ἀνέλθει κοινωνικὰ μέσα ἀπὸ τὶς τάξεις τοῦ στρατοῦ, ἔχοντας ἔτσι πολὺ διαφορετικὴ ἐξέλιξη ἀπὸ αὐτὴ τῶν ἐπώνυμων καὶ πλουσίων εἰκονολατρῶν.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ πλειοψηφία τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἦσαν εἰκονολάτρες,

1. Latyshev, ὁ.π., σελ. 262. (=BHG 1755 D)

2. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἡ μοναστικὴ περιουσία, ἥδη ἀπὸ τέλη τοῦ ἑβδομοῦ αἰῶνα, ἀνερχόταν στὸ ἓνα τρίτο τῆς καλλιεργήσιμης γῆς. Βλ. P. Charanis, *The monastic properties and the State in the Byzantine Empire*, DOP 4 (1948) σελ. 54 (=Social, Economic and political life in the Byzantine Empire, Variorum Reprints, Λονδίνο 1973, ἀρ. I).

3. Βίος Στεφάνου Νέου, ὁ.π., στ. 1088A - B, 1117B - D.

4. Γιὰ τὸ ἀναπαλλοτρίωτο τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ μοναστηριακῆς περιουσίας βλ. Ἰ. Μ. Κονιδάκη, *Τὸ δίκαιον τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας, ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι καὶ τοῦ 12ου αἰῶνος*, Ἀθήνα 1979, σ. 254 - 255.

5. Βίος Θεοδώρου Στουδίτη, ὁ.π., στ. 241 A - B (=BHG 1755).

6. Βίος Ἰωαννικίου, AASS, Νοέμβριος, II, Βρυξέλλες 1894, σελ. 333 C. Γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ Ἰωαννικίου βλ. Sp. Vryonis, *St. Ioannicius the Great (754 - 846) and the «Slavs» of Bithynia*, Byzantion 31 (1961), σελ. 245 - 248 (=Byzantium: its internal history and relations with the Muslim world, Variorum Reprints, Λονδίνο 1971, ἀρ. IV).

7. Βίος Ἰωαννικίου, ὁ.π., σελ. 337A. Ἀξιοσημεῖωτο εἶναι ὅτι οἱ Στουδίτες κατηγοροῦσαν τὸν Ἰωαννίκιο ὅτι δὲν εἶχε ὑποστῆ καμία δίωξη κατὰ τὴ διάρκεια τῆς εἰκονομαχίας· βλ. C. Mango, *The two Lives of St. Ioannicius and the Bulgarians*, Harvard Ukrainian Studies, Okeanos, 7 (1983), σελ. 403.

ἀν καὶ ὁ αὐτοκράτορας Κωνσταντῖνος Ε' εἶχε φροντίσει νὰ ἐπανδρώσει ἀρκετὲς ἐπισκοπικὲς ἑδρες μὲ ὁμοῖδεάτεσ του. Στὴν εἰκονολατρικὴ παράταξη συγκαταλέγονται ἐπίσης οἱ πλούσιοι εὐγενεῖς, πού πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἢ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τοὺς ἔχουν περιβληθεῖ τὸ μοναχικὸ σχῆμα¹. Πολλοὶ ἀνώτεροι ἐκκλησιαστικοὶ ἀξιώματοῦχοι καθὼς καὶ μέλη τῆς μοναστικῆς κοινότητος ἀποτελοῦσαν, αὐτὴ τὴν περίοδο, τὸν ἀπόηχο τῆς παλιᾶς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας. Στὶς τάξεις τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ κλήρου, ἀνώτερου καὶ κατώτερου, ἔχουν βρεῖ καταφύγιο ὅσοι ἀπέμειναν ἀπὸ τὴν παλιὰ βυζαντινὴ ἀριστοκρατία. Ὅλοι οἱ πρωταγωνιστές, τὰ ἡχηρὰ ὀνόματα τῆς εἰκονολατρείας, ὅπως ὁ Στέφανος ὁ Νέος, ὁ Θεοφάνης Σιγριανῆς, ὁ Πλάτων, ἡγούμενος τῆς μονῆς Σακκουδίου, ὁ Θεόδωρος Στουδίτης, ὁ μετέπειτα Πατριάρχης Νικηφόρος κατὰγονταν ἀπὸ εὐγενεῖς καὶ πλούσιες οἰκογένειες τῆς Κωνσταντινούπολης², ἀπὸ τὴν ὁποία ἐκπορεύεται καὶ ἡ εἰκονομαχία³. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἕνα ποσοστὸ τῶν χαμηλότερων κοινωνικῶν τάξεων⁴ καὶ κυρίως ὁ στρατὸς ἀνήκουν στὸ εἰκονομαχικὸ στρατόπεδο. Ὁ Πατριάρχης Νικηφόρος στὸν ἀπολογητικὸ του λόγο ὑπὲρ τῶν εἰκόνων παρὰθέτει ὅσους συντάσσονται μὲ τὴν εἰκονομαχία: τοὺς ἐκ τῶν ἐν τοῖς δήμοις χρωμάτων τῆς ἱππικῆς ἀμίλλης προὔχοντας· μέρος τῆς Ἐκκλησίας, ὅσοι ἐπ' αἰτίαις κανονικαῖς καὶ ἐγκλήμασιν ἀλόντες ἐξώσθησαν καὶ τῶν κατηλικῶν, καὶ τῶν ἐκ τῶν τριόδων καὶ χαμαιτυπείων ἐπικουρήσειν τοῖς πρᾶττομένοις συνεκάλεσαν· καὶ μέρος οὐκ εὐαρίθμητον τῶν ἐν στρατιωτικοῖς τάγμασι τελούντων ποτέ⁵. Θὰ μπορούσαμε λοιπὸν νὰ δεχτοῦμε ὅτι ὑπάρχει κάποια ἀντιστοιχία ἀνάμεσα στὴν κοινωνικὴ τάξη καὶ τὴ θρησκευτικὴ ἰδεολογία. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα αὐτῆς τῆς ἀντιστοιχίας εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Ἰωαννικίου. Ὁ τελευταῖος κατατάσσεται στὶς τάξεις τοῦ στρατοῦ καὶ μεταστρέφεται πρὸς τὴν εἰκονομαχία⁶, σὲ μιὰ ἐποχὴ πού ἡ προσήλωση στὴν εἰκονολατρεία θὰ συνεπαγόταν μόνο διωγμούς. Ἡ κεντρικὴ ἐξουσία,

1. Ἐνδεικτικὴ εἶναι ἡ μνεία στὸν Βίο τοῦ Στεφάνου τοῦ Νέου, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία οἱ περίφημοι διωγμοὶ τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου Ε' στράφηκαν ὄχι μόνο ἐναντίον τῶν μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν συγγενῶν τους: *Εἴτα παρευθὺ διετάξατο ἐπερωτήσεις καὶ ἀνασκυλευθμοὺς ἐν τῇ πόλει γενέσθαι. Καὶ ὅστις εἶχε, εἴτε συγγενῇ, ἢ φίλον, ἢ ἀγχιστεύοντα τοῦ μοναχικοῦ καταλόγου τινά, ἢ κἂν ἱμάτιον μελεμβαφές, μετὰ δαρμούς ἀφορήτους, ἐξορία παρεπέμπετο*. Βίος Στεφάνου Νέου, ὁ.π., στ. 1169D. Ἐπίσης πρβλ. ... ὁ θεομισῆς Κοπρώνυμος Κωνσταντῖνος πάντας τε ἄλλους μονάζοντας τῆς Βυζαντίδος ἀπήλασε, καὶ δὴ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τούτους. Βίος Θεοδώρου Στουδίτη, ὁ.π., στ. 145B. (=BHG 1755),

2. Charanis, ὁ.π., σελ. 76 - 77.

3. Hélène Ahrweiler, *The Geography of the Iconoclast World*, στὸν τόμο Iconoclasm, Birmingham 1977, σελ. 27.

4. Πατριάρχης Νικηφόρου, Ἀντίρρησις Τρίτη, PG 100, στ. 492A - D. Βλ. ἐπίσης Ahrweiler, ὁ.π., σελ. 22. Πρβλ. ἀκόμα Marie-France Rouan, *Une lecture «Iconoclaste» de la vie d'Étienne le jeune*, TM 8 (1981), σελ. 427 - 428.

5. Πατριάρχης Νικηφόρου, Ὑπὲρ τῆς χριστιανῶν πίστεως, PG 100, στ. 556A - B.

6. Βίος Ἰωαννικίου, ὁ.π., σελ. 334.

βασισμένη στη δύναμη του στρατού, άνηκε στην εικονομαχική παράταξη, άφοϋ, σύμφωνα με νεώτερες έρευνες, κύριο μέλημά της είναι νά κτυπήσει την μεγάλη ιδιοκτησία¹ καί κατά συνέπεια, τά εικονολατρικά μοναστήρια². 'Η κατάσχεση άπό τόν αϋτοκράτορα Κωνσταντίνο Ε' τών άπέραντων μοναστηριακών κτημάτων, οί γνωστές «κοινώσεις», άποσκοποϋσαν άκριβώς στην καταπολέμηση τής μεγάλης ιδιοκτησίας καί στην παραχώρηση αϋτής τής ιδιοκτησίας στο στρατό³. 'Ο θεματικός στρατός, πού άπαρτιζόταν σχεδόν άποκλειστικά άπό έλεύθερους μικρούς καλλιεργητές⁴, ύποστηρίζεται άπό την πολιτική τών 'Ισαύρων αϋτοκρατόρων⁵. Παράλληλα, ή άραβική άπειλή, οί συνεχείς πόλεμοι με τούς Βούλγαρους καί με τά Σλαβικά φύλα έπέβαλαν στο θεματικό στρατό νά κρατᾷ την έξουσία στα χέρια του. 'Αναπόφευκτα λοιπόν, οί δύο παρατάξεις, στρατός καί κληρος, συγκρούονται: άπό την σύγκρουση αϋτή ώφελημένος θά βγει τελικά ό στρατός, ό όποιος, γύρω στα μέσα τοϋ 8γδοου αιώνα, θά γίνει ό ρυθμιστής τής βυζαντινής κοινωνίας⁶.

'Η όρμητική διάθεση, ό έντονος εικονομαχικός διωγμός, ή φανερή κυριαρχία τών εικονομάχων στρατηγών πού είχαν σημαδέψει όλόκληρη την βασιλεία τοϋ αϋτοκράτορα Κωνσταντίνου Ε', άρχίζουν νά κοπάζουν με τó θάνατο τοϋ κατεξοχήν εικονομάχου αϋτοκράτορα. 'Ο θεματικός στρατός είχε κάθε λόγο νά έξακολουθεῖ καί έπί Λέοντα Δ' νά παραμένει πιστός στην πολιτική καί στην μνήμη τών εικονομάχων αϋτοκρατόρων⁷. 'Ο Θεοφάνης άναφέρει ότι ό Λέων

1. Τ. Κ. Λ ο υ γ γ ή, *Νέοι Προσανατολισμοί τών 'Ισαύρων*, Βυζαντινά 2 (1982), 63 - 75 καί ειδικά 67 - 69.

2. 'Ο Ostrogorsky (*Geschichte*, σελ. 145 σημ. 3) έπισημαίνει ότι ό άντικειμενικός στόχος τής εικονομαχίας δέν ήσαν οί μοναχοί, άλλα ότι ή αντίδραση κατά τοϋ μοναχισμού ήταν ένα σύνδρομο τής εικονομαχίας πού έκδηλώθηκε άρχικά την έβδομη δεκαετία τοϋ 8γδοου αιώνα. Βλ. έπίσης την κριτική τής θεωρίας αϋτής άπό τόν Μ. J. Siuziumov, *Problemy Ikonoborčestva v Vizantii*, Učeniye zapiski sverdlovskogo pedagogičeskogo instituta 4 (1948), σελ. 78 κ.έ. Βλ. άκόμα Ρ. Charanis, *The Monk as An Element of Byzantine Society*, DOP 25 (1971) σελ. 66 (=Social, Economic and Political life in the Byzantine Empire, Variorum Reprints, Λονδίνο 1973, άρ. II).

3. Τ. Κ. Λ ο υ γ γ ή, *Δοκίμιο για την κοινωνική εξέλιξη στη διάρκεια των λεγόμενων «σκοτεινών αιώνων»*, Σύμμεικτα 6 (1985), σελ. 176 - 178.

4. Ρ. Charanis, *On the Social Structure of the Later Roman Empire*, Byzantion 17 (1944 - 1945), σελ. 46 - 50.

5. Για τις μεταρρυθμίσεις στο στρατό κατά τη διάρκεια τών 'Ισαύρων αϋτοκρατόρων βλ. Judith Herrin, *The Context of Iconoclast Reform*, στόν τόμο Iconoclasm, Birmingham 1977, σελ. 18 - 19. Βλ. έπίσης Λ ο υ γ γ ή, *Νέοι Προσανατολισμοί*. . ., σελ. 69. Για την ύποστήριξη πού πρόσφεραν τά μικρασιατικά θέματα στους δύο πρώτους 'Ισαυρούς αϋτοκράτορες βλ. J. F. Haldon, *έ.π.*, σελ. 179 - 180.

6. Λ ο υ γ γ ή, *Δοκίμιο*. . ., σελ. 171 κ.έ.

7. W. E. Kaegi Jr., *The Byzantine Armies and Iconoclasm*, Bsl 27 (1966), 48 - 70 καί ειδικά σελ. 61.

Δ' στρατεύματά τε ἐποίησε κατὰ θέμα πολλά καὶ τὰ τάγματα ἐπηύξησεν¹. Ὁ διάδοχος τοῦ Κωνσταντίνου Ε', δὲν φαίνεται νὰ ἔκανε μεγάλες μεταβολές στὴ σύνθεση καὶ στὴ διοίκηση τοῦ στρατοῦ². Ὁ ἴδιος χρονογράφος διηγεῖται λίγο ἀργότερα, ὅτι στὴ μεγάλη ἐκστρατεία τοῦ 788, συμμετεῖχαν ὅλα τὰ ἄσιατικά χερσαῖα θέματα — ἐκτὸς ἀπὸ τὸ θέμα τῶν Κιβυρραιωτῶν — ὧν ἡγοῦντο Μιχαὴλ ὁ Λαχανοδράκων τῶν Θρακησίων καὶ Ἀρτάνασδος ὁ Ἀρμένιος τῶν ἀνατολικῶν, καὶ Τατζάτης τῶν Βουκελλαρίων καὶ Καριστερότης τῶν Ἀρμενιάκων, καὶ Γρηγόριος ὁ τοῦ Μουσουλακίου τῶν Ὀψικιάνων³. Καὶ μόνη ἡ παρουσία τοῦ στρατηγοῦ Θρακησίων Μιχαὴλ Λαχανοδράκοντα στὴν ἐκστρατεία εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νὰ δείξει ὅτι ὁ αὐτοκράτορας Λέων Δ' συνέχιζε τὴν πολιτικὴ τοῦ πατέρα του μὲ τὸν ἴδιο στρατό. Παράλληλα, οἱ διωγμοὶ εἶχαν κατασιγᾶσει, μὲ μοναδικὴ ἐξάιρεση τὴν δίωξη ὀρισμένων αὐλικῶν στὸ τελευταῖο ἔτος τῆς βασιλείας του⁴. Κατὰ τὴν ἄποψη τοῦ Speck, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου Ε', ἐπικράτησε ἡ τάση τῶν πιδ ἡπιων εἰκονομάχων, ἐφόσον εἶναι φανερό καὶ ἀπὸ τὶς πηγές ὅτι ὁ Λέων Δ' δὲν ἀκολούθησε τὴν εἰκονομαχικὴ πολιτικὴ τοῦ πατέρα του σὲ ὅλη τῆς τὴν ἔκταση⁵. Δὲν ὑπάρχει λοιπόν, εἰκονομαχικὸς στρατὸς μὲ τὴν ἔννοια ποὺ ὑπῆρχε ἐπὶ Κωνσταντίνου Ε'. Ὁ στρατὸς ἔχοντας ἐπιτύχει τοὺς στόχους του, μὲ τὸν περιορισμὸ τῆς δυνάμεως τῆς Ἐκκλησίας, ἔχει ἀρχίσει νὰ συνθηκολογεῖ μὲ τοὺς εἰκονολάτρες. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ἐξηγεῖται ἡ ὁμαλὴ μεταστροφή⁶ τοῦ στρατιώτη Ἰωαννικίου στὴν εἰκονολατρεία, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀναδείχθηκε χάρις στὸ στρατὸ καὶ στοὺς εἰκονομάχους. Ἡ προσήλωση στὴν εἰκονομαχία, αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, δὲν ὠφελοῦσε σὲ τίποτα, ἀφοῦ ὁ στρατός, ἡ κατεξοχὴν ἔκφραση τῆς εἰκονομαχίας εἶχε ἰσχυροποιήσει τὴν κοινωνικὴ του θέση, εἶχε συνθηκολογήσει σιωπηρὰ μὲ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τοὺς μοναστικούς κύκλους καὶ εἶχε ἀρχίσει νὰ τηρεῖ στάση οὐδετερότητας. Τὸ 786, ὅταν ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη ἐτοίμαζε τὴ Σύνοδο γιὰ τὴν ἀναστήλωση τῶν εἰκόνων, συνάντησε τὴν ἀντίδραση τῶν ταγμάτων τῆς Κωνσταντινούπολης⁷ καὶ ὅχι τοῦ στρατοῦ τῶν θε-

1. Θεοφάνης, 449 (de Boor).

2. Speck, ὁ.π., σελ. 54, σημ. 12 - 16 καὶ σελ. 72, σημ. 186 - 188. Βλ. ἐπίσης W. E. Kaegi Jr., *Byzantine Military Unrest 471-843*, "Αμστερνταμ 1981, σελ. 216.

3. Θεοφάνης, 451 (de Boor).

4. ... ἐκρατήθη Ἰάκωβος πρωτοσπαθάριος καὶ Παπίας καὶ Στρατήγιος καὶ Θεοφάνης οἱ κουβικουλάριοι καὶ παρακοιμώμενοι, Λέων τε καὶ Θωμᾶς, κουβικουλάριοι καὶ οὗτοι, σὺν καὶ ἑτέροις ἐδλαβέσιν ἀνδράσιν ὡς προσκυνοῦντες τὰς [ἁγίας καὶ] σεπτὰς εἰκόνας. Θεοφάνης, 453 (de Boor). Πρβλ. R. Guiland, *Recherches sur les institutions byzantines*, τόμ. Α', "Αμστερνταμ 1967, σελ. 278.

5. Speck, ὁ.π., σελ. 71 - 72.

6. Σύμφωνα μὲ τὸν Speck (ὁ.π., σελ. 63 - 70) ὑπῆρχαν συνοδοιπόροι (Mitläufer) τῆς εἰκονομαχίας, ποὺ ἦταν σχετικὰ πιδ εὐκολο γι' αὐτοὺς νὰ γίνουν ὁπαδοὶ τῆς εἰκονολατρίας.

7. Ὁ δὲ λαὸς τῶν σχολαρίων τε καὶ ἐκσκουβιτόρων καὶ τῶν λοιπῶν ταγμάτων ὑπο-

μάτων που είχαν δείξει μεγάλη εικονομαχική ἐμπάθεια στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου Ε'. Πιθανότατα ὁ θεματικὸς εἶχε ἀρχίσει νὰ συνθηκολογεῖ μὲ τὴν εἰκονολατρεία ἀρκετὰ νωρίτερα ἀπὸ τὸν ταγματικὸ, ἴσως καὶ ἀπὸ τὰ τέλη τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου Ε' ¹ καὶ τὶς ἀρχὲς τῆς βασιλείας τοῦ Λέοντα Δ'.

Ἡ ἀναθεώρηση τῆς εἰκονομαχικῆς πολιτικῆς τῶν Ἰσχυρῶν ἀπὸ τὴν αὐτοκράτειρα Εἰρήνην εἶχε ἄμεσες συνέπειες στὴ στρατιωτικὴ διοίκηση τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα ποὺ ἡ φιλόδοξη αὐτοκράτειρα προσπαθοῦσε νὰ ἐδραιωθεῖ στὸν θρόνο, ἡ διοίκηση τοῦ στρατοῦ ὑπέστη οὐσιαστικὲς ἀλλαγές (νέοι διορισμοί, ἀντικαταστάσεις καὶ μεταθέσεις στρατιωτικῶν διοικητῶν) ². Ἦταν φυσικὸ ἐξάλλου, εἰκονομάχοι στρατηγοὶ μὲ λαμπρὴ σταδιοδρομία στὰ πεδία τῶν μαχῶν κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κωνσταντίνου Ε', νὰ μὴν παρέχουν ἐχέγγυα ἐμπιστοσύνης στὴν εἰκονολάτρισσα Εἰρήνην, ἡ ὁποία, ἤδη ὡς ἐπίτροπος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου (781), τοποθέτησε ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ τὸν Ἰωάννη Σακελλάριο ἐπιστήσασα αὐτοῖς κεφαλὴν Ἰωάννην τὸν σακελλάριον ἐννοῦχον ὄντα καὶ οἰκειακὸν αὐτῆς ³. Τὸ ἀμέσως ἐπόμενο ἔτος ὁ Θεοφάνης μνημονεύει τὸν γνωστὸ συνεργάτη τῆς αὐτοκράτειρας Σταυράκιον

βληθεὶς ἐκ τῶν οἰκείων ἀρχόντων, . . . γυμνώσαντες τὰ ξίφη ἐπῆλθον αὐτοῖς. Θεοφάνης, 461 (de Boor). Ὁ K a e g i, (*The Byzantine Armies*. . ., σελ. 60 - 61) βασίλειται στὴν προηγούμενη μυρία τοῦ Θεοφάνη καὶ ἐκφράζει τὴν ἀποψη ὅτι τὰ τάγματα τῆς Κωνσταντινούπολης, στρατολογημένα ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κωνσταντίνον Ε', ἦταν περισσότερο ἀφοσιωμένα στὴν εἰκονομαχία, ἀπ' ὅ,τι ὁ θεματικὸς στρατός.

1. Ὁ στρατιώτης Στέφανος ἀσπάστηκε τὴν εἰκονολατρεία μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς θεραπείας τοῦ ἀπὸ τὸν ἅγιο Στέφανο τὸ Νέο. Ἡ μεταστροφή του ὁμῶς αὐτὴ δὲν ἐγίνε φυσιολογικὰ, γιὰτὶ δὲν εἶχε ὠριμάσει ἡ ἔννοια τῆς συνθηκολόγησης στρατοῦ καὶ κλήρου καὶ ἔτσι ὑπὸ τὴν πίεση τοῦ «ἀρχισατράπη Θράκης» ἐπανῆλθε καὶ πάλι στὸ στρατόπεδο τῆς εἰκονομαχίας. Βίος Στεφάνου Νέου, ὁ.π., στ. 1156Α - C. Γιά τὴ συνθηκολόγηση στρατοῦ καὶ κλήρου βλ. ἐπίσης Λ ο υ γ γ ῆ, *Λοκίμιο*. . . ὁ.π. σελ. 180 - 182, 183 - 184.

2. L. A. Trittle, *Tatzates' Flight and the Byzantine - Arabe Peace Treaty of 782*, *Byzantion* 47 (1977), σελ. 279 - 300 καὶ εἰδικὰ σελ. 296 καὶ σημ. 59 καὶ σελ. 298 - 299, ὅπου ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ φυγὴ τοῦ Τατζάτη στοὺς Ἀραβες ὀφείλεται στὴν πολιτικὴ τῆς αὐτοκράτειρας Εἰρήνης κατὰ τῶν ἀξιωματῶν ποὺ εἶχαν ὑπηρετήσει τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντίνον Ε', καὶ ὅχι ὅπως ἀναφέρει ὁ χρονογράφος «μίσει τῷ πρὸς Σταυράκιον» [Θεοφάνης, 456 (de Boor)]. Πρβλ. ἐπίσης J. A. Arvites, *The Defense of Byzantine Anatolia during the reign of Irene (780 - 802)*, στὸν τόμο *Armies and Frontiers in Roman and Byzantine Anatolia*. BAR International series 156, 1983, σελ. 223.

3. Θεοφάνης, 455 (de Boor). Ὁ Tabari ἀναφέρει ὅτι στὴν ἐκστρατεία τοῦ 781 συμμετεῖχε καὶ ὁ Μιχαὴλ Λαχανοδράκων. Ὁ Arvites ὑποθέτει ὅτι θὰ πρέπει νὰ συμμετεῖχε σὲ μιὰ τέτοια ἐκστρατεία. Βλ. J. A. Arvites, *Irene: Woman Emperor of Constantinople, her life and times*, ἀδημ. διδ. διατρ. Univ. of Mississippi 1979 (Univ. Microfilms Intern.), σελ. 31.

τὸν πατρίκιον καὶ λογοθέτην τοῦ δρόμου, τὸν εὐνοῦχον, πρωτεύοντα πάντων τῶν τηνικαῦτα ὄντων καὶ τὰ πάντα διοικοῦντα¹. Τὸ 782 ἐπίσης ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη διορίζει τὸν πατρίκιον καὶ εὐνοῦχο Θεόδωρο ἐπικεφαλῆς λαοῦ ἐπιλέκτον ἐκ τῶν θεμάτων γιὰ νὰ καταστείλει τὴν ἀνταρσία τοῦ Ἑλπιδίου στὴ Σικελία². Οἱ ἀνακατατάξεις στὸ στρατὸ ἔχουν ὁλοκληρωθεῖ μέχρι τὸ 786 καὶ ὁ χρονογράφος Θεοφάνης ἀναφέρει ὅτι ἡ αὐτοκράτειρα εἶχε δημιουργήσει δικό της στρατὸ καὶ ἄρχοντας πειθηνίους αὐτῇ³.

Στὸν θεματικὸ στρατό, ὅμως, ἐξακολουθοῦσε νὰ παραμένει ὁ ἐνδοξος ἀπόηχος τῶν Ἰσαύρων αὐτοκρατόρων. Τὰ θέματα, καὶ ὅχι οἱ στρατηγοὶ τους, προσπάθισαν νὰ ἐνισχύσουν τὸν αὐτοκρατορικὸ θεσμό, ὁ ὁποῖος ἔδειχνε νὰ ἔχει ἐξασθενήσει μετὰ τὸ θάνατο τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου Ε' καὶ δὲν μποροῦσε νὰ ἐκτελέσει τὴν ἐπιθυμία τοῦ θεματικοῦ στρατοῦ⁴. Τὰ θέματα διέβλεψαν ἀρχικὰ στὸ πρόσωπο τοῦ Κωνσταντίνου ΣΤ' ἕναν ἄξιο συνεχιστὴ τῶν προγόνων του⁵, ἀλλὰ γρήγορα ἀπογοητεύτηκαν. Ὁ Κωνσταντίνος ΣΤ' φυλάκισε καὶ τύφλωσε τὸν Ἀλέξιο Μουσουλέμ⁶, τὸν στρατηγὸ πού μόνον τους οἱ Ἀρμενιάκοι⁷ εἶχαν ἀναδείξει ἐπαναστατικά. Παράλληλα, ὁ νεαρὸς αὐτοκράτορας δοκίμασε μὲ τὸ πρόσχημα τῆς εἰκονομαχικῆς παράδοσης τῶν προγόνων του νὰ ἀνασυντάξει τὸν στρατὸ καὶ νὰ τὸν ὀδηγήσει ὁ ἴδιος στὶς ἐκστρατεῖες ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Ἡ προσπάθεια τοῦ Κωνσταντίνου ΣΤ' κατέληξε στὴν ἥττα τῶν Μακελλῶν (Ἰούλιος 792), ὅπου σκοτώθηκαν πᾶσι οἱ στρατηγοὶ τοῦ Κωνσταντίνου Ε', ὅπως ὁ Μιχαὴλ Λαχανοδράκων καὶ ὁ Βάρδας τῶν Ἀρμενιάκων: . . . πολλοὺς ἀποβαλόν, οὐ μόνον τοῦ κοινοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν τέλει, ἐν οἷς καὶ Μιχαὴλ μάγιστρον τὸν Λαχανοδράκοντα, καὶ Βάρδαν πατρίκιον, καὶ Στέφανον πρωτοσπαθαριον, τὸν Χαμέα, Νικήταν τε καὶ

1. Θεοφάνης, 456 (de Boor).

2. "Ο.π., 455-456. Πρβλ. J. Gay, *L'Italie meridionale et l'empire byzantin depuis l'avènement de Basile Ier jusqu'à la prise de Bari par les Normands (867-1071)*, Παρίσι 1904, σελ. 14-15.

3. Θεοφάνης, 462 (de Boor).

4. Γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θεσμοῦ σὲ σχέση μὲ τὰ μικρασιατικὰ θέματα καὶ γενικὰ μὲ τὸ στρατό, μετὰ τὴ βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' βλ. J. F. Haldon, ὁ.π., σελ. 176-186.

5. J. B. Bury, *A History of the Later Roman Empire from Arcadius to Irene (395-802)*, τόμ. Β', ἀνστ. "Αμστερνταμ 1966, σελ. 485. Ostrogorsky, *Geschichte* . . ., σελ. 148.

6. Θεοφάνης, 468 (de Boor). Ὁ βίος τῆς αὐτοκράτειρας Εἰρήνης, πού ἐκδόθηκε πρόσφατα, παραλείπει νὰ ἀναφέρει ὅτι ἡ ἴδια ἡ αὐτοκράτειρα συμβούλεψε τὸν Κωνσταντῖνο Στ' νὰ τυφλώσει τὸν Ἀλέξιο Μουσουλέμ. βλ. W. T. Treadgold, *The Unpublished Saint's Life of the Empress Irene* (=BHG 2205), BF 8 (1982), σελ. 238.

7. Γιὰ τὴν κατάσταση πού διαμορφώθηκε στὸ θέμα τῶν Ἀρμενιάκων μετὰ τὸν θάνατο τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου Ε' βλ. Λογγύη, *Δοκίμιο* . . ., σελ. 187-191.

Θεόγνωστον στρατηγούς γεγονότας¹. Μόνον ἡ μνεία «γεγονότας» ὑποδηλώνει ὅτι οἱ στρατηγοὶ ποὺ ἔπесαν στὴ μάχη δὲν ἦσαν ἐν ἐνεργείᾳ. Ἐπομένως, ἡ ἡγεσία τοῦ θεματικοῦ στρατοῦ ἢ δὲν ἔλαβε μέρος στὴν ἐκστρατεία αὐτή, ἢ συμμετεῖχε, ἀλλὰ ἀπέσχε συνειδητὰ ἀπὸ κάθε πολεμικὴ δραστηριότητα καὶ συνεπῶς δὲν ἐξοντώθηκε στὴ διάρκεια τῆς μάχης. Αὐτοὶ ποὺ πολέμησαν τελικὰ ἦταν ὁ Μιχαὴλ Λαχανοδράκων, ὁ Χαμέας, ὁ Νικήτας, ὁ Θεόγνωστος, δηλαδὴ παλιοὶ στρατηγοί, πιστοὶ στὴν ἰδέα τοῦ ἰσχυροῦ αὐτοκρατορικοῦ θεσμοῦ καὶ τῆς εἰκονομαχίας². Ἔτσι, ἐξέλιπαν οἱ μεγάλες προσωπικότητες τῆς εἰκονομαχίας καὶ ταυτόχρονα μειώθηκε τὸ γόητρο τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου Στ', μὲ ἀποτέλεσμα νὰ παραμείνει ἀνοιχτὸ τὸ πεδίο γιὰ τὴν αὐτοκράτειρα Εἰρήνη νὰ ἐκπληρώσει τὶς ἡγετικές της φιλοδοξίες· στίς 15 Αὐγούστου τοῦ 797 τύφλωσε τὸν γιό της Κωνσταντῖνο καὶ παρέμεινε μόνη «αὐτοκράτωρ»³ τοῦ Βυζαντίου.

Ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη προσπάθησε νὰ ἀνακόψει τὴν ὀλοένα αὐξανόμενη δύναμη τοῦ στρατοῦ τοποθετώντας κληρικούς σὲ καίριες διοικητικὲς θέσεις, ἀπομακρύνοντας παλιούς ἀξιωματικούς τοῦ στρατοῦ καὶ ἐνδυναμώνοντας παράλληλα τὴν παρακμασμένη παλιὰ ἄρχουσα τάξη. Συγχρόνως πρόσφερε τὴν εὐνοιά της στοὺς πλούσιους εἰκονολάτρες γαιοκτῆμονες, ἐπιχειρώντας νὰ τοὺς ἐντάξει στὴ διοικητικὴ μηχανή⁴. Ἔτσι βλέπουμε ὅτι ἀπὸ τὸ 797 μέχρι τὸ τέλος τῆς βασιλείας τῆς αὐτοκράτειρας οἱ μνεῖες στρατηγῶν θεμάτων εἶναι περιορισμένες: τὸ 798 οἱ Ἀραβες λεηλάτησαν τὴν Καππαδοκία καὶ τὴ Γαλατία καὶ ὁ Δωρόθεος, ἡγούμενος τῆς Χρυσόπολης καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, χαρτοφύλακας τῆς Ἀγίας Σοφίας ἀνέλαβαν νὰ διαπραγματευτοῦν εἰρήνη μὲ τὸν ἄραβι στρατηλάτη⁵. τὸ 799 τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα τοῦ Ὀψικίου καὶ τῶν Ὀπτιμάτων, ὑπὸ τὴν στρατηγία τοῦ κόμητα Ὀψικίου Παύλου, ἡττήθηκαν ἀπὸ μεγάλη ἀραβικὴ στρατιά ποὺ ἔφτασε ὡς τὴ Λυδία⁶. τὴν ἴδια χρονιά μνημονεύεται ἀπὸ τὴν ἴδια πηγὴ ὁ Βαρδάνης στρατηγὸς Θρακησίων, ὁ Σισίνιος στρατηγὸς Θράκης, ὁ Νικήτας δομέστικος τῶν σχολῶν καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Βοϊλᾶς οἱ ὅποιοι συνόδευδαν τὸ ἄρμα τῆς αὐτοκράτειρας τὴν ἡμέρα τοῦ Πά-

1. Θεοφάνης, 467 - 468 (de Boor).

2. Λογγῆ, *Δοκίμο...*, σελ. 189.

3. Ζέπος, JGR, τόμ. I, σελ. 45, 49. Πρβλ. Λικατερίνης Χριστοφίλου, *Βυζαντινὴ Ἱστορία (610 - 867)*, τόμ. Β', σελ. 149.

4. Ἐνδεικτικὴ εἶναι ἡ θέση ποὺ καταλαμβάνει ὁ πατρικὸς Νικήτας στὸ θέμα Σικελίας. Βλ. Denise Papachryssanthou, *Un confesseur de l'icônoclisme: la Vie du patrice Nicetas († 836)*, TM 3 (1968), σελ. 316· ἀκόμα ὁ στρατηγὸς Βαρδάνης διορίζεται στὸ θέμα Θρακησίων στὰ πλαίσια τῆς πολιτικῆς τῆς αὐτοκράτειρας Εἰρήνης. Βλ. Ἐλεωνόρας Κουντούρα-Γαλάκη, *Ἡ ἐπανάσταση τοῦ Βαρδάνη Τούρκου*, Σύμμεικτα 5 (1983), σελ. 205 - 206.

5. Θεοφάνης, 473 (de Boor).

6. Ὁ.π.

σχα¹, τὸ ἴδιο ἔτος ἐπίσης πέθανε ὁ συνεργάτης τῆς αὐτοκράτειρας Σταυράκιος, ἀφήνοντας τὸν ἀντίζηλό του Ἀέτιο ἀνεμπόδιστο στὶς μηχανορραφίες του².

Ἡ κατανομή τῶν θεμάτων στοὺς στρατηγούς λίγο πρὶν τὶς ἀρχές τοῦ ἑνατοῦ αἰώνα ἔχει ὡς ἐξῆς: ὁ πατρίκιος Παῦλος εἶναι κόμης τοῦ Ὀψικίου καὶ ἔχει διαδεχτεῖ τὸν Ἰωάννη³. ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀετίου, Λέων, μνημονεύεται ὡς μονοστράτηγος τῶν θεμάτων τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, καταλαμβάνοντας τὴ θέση τοῦ στρατηγοῦ Θράκης Σισινίου⁴. ὁ Βαρδάνης εἶναι στρατηγὸς Θρακησίων⁵ καὶ ὁ Νικήτας εἶναι στρατηγὸς Σικελίας⁶. Ὅλοι ἦσαν ἄνθρωποι τοῦ περιβάλλοντος τῆς αὐτοκράτειρας Εἰρήνης, εἰκονολάτρες καὶ διορισμένοι ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν αὐτοκράτειρα. Ἡ παρουσία μονοστρατῆγων πρέπει νὰ σχετίζεται μὲ τὴν ἐνδεχόμενη ἔλλειψη ἱκανοῦ ἀριθμοῦ εἰκονολατρῶν στρατηγῶν, γεγονὸς ποὺ ὀδήγησε τὴν αὐτοκράτειρα νὰ προβεῖ στὴ συγκεκρι-

1. Θεοφάνης, 474 (de Boor).

2. *Τούτῳ τῷ ἔτει Ἀέτιος ὁ πατρίκιος ἀπαλλαγείς Σταυρακίου καὶ ἀπομεριμνήσας τὸ κράτος εἰς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν μετενέγκαι ἔσπενδεν, ὃν καὶ προεβάλετο μονοστράτηγον εἰς τε τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν, αὐτὸς τὰ περατικὰ θέματα κατέχων, ἀνατολικούς καὶ τὸ Ὀψίκιον*, ὁ.π., 475.

3. Τελευταία μνεία τοῦ κόμη Ὀψικίου Ἰωάννη τὸ 795 [Θεοφάνης, 470 (de Boor)]. Στὴ συλλογὴ τῶν μολλυβδοβούλλων Ζάχου - Βεγλερῆ ὑπάρχει σφραγίδα τοῦ ὄγδοου αἰώνα τοῦ κόμη Παύλου, ποὺ θὰ μπορούσε ἐνδεχομένως νὰ ἀποδοθεῖ στὸν κόμη Ὀψικίου Παῦλο. Βλ. G. Zacos - A. Vegler, *Byzantine Lead Seals*, Βασιλεία 1972, ἀρ. 2289A.

4. Τελευταία μνεία τοῦ στρατηγοῦ Θράκης Σισινίου τὸ 797. Θεοφάνης, 474 (de Boor). Βλ. ἐπίσης Zacos - Vegler, ὁ.π., ἀρ. 2374.

5. Γιὰ τὸν διορισμὸ τοῦ Βαρδάνη στὸ θέμα Θρακησίων βλ. Κουντούρα - Γαλάκη, ὁ.π., σελ. 205 - 206. Ἐχει σωθεῖ μιὰ σφραγίδα τοῦ Θεοδώρου, στρατηγοῦ Θρακησίων, ποὺ χρονολογεῖται στὸ δεῦτερο μιστὸ τοῦ ὄγδοου αἰώνα. Ἴσως ὁ στρατηγὸς Θεόδωρος νὰ ἦταν ὁ προκατόχος τοῦ στρατηγοῦ Βαρδάνη στὸ θέμα Θρακησίων. Βλ. Zacos - Vegler, ὁ.π. ἀρ. 2462. Ὁ γνωστὸς στρατηγὸς Θρακησίων Μιχαὴλ Λαχανοδράκων μνημονεύεται γιὰ τελευταία φορὰ τὸ 792 κατὰ τὴν μάχη τῶν Μαρκελλῶν [Θεοφάνης, 468 (De Boor)]. Ὅταν σκοτώθηκε ὁ πρῶν διαπρεπὴς στρατηγὸς Θρακησίων ἀναφέρεται μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ μαγίστρου. Ὁ Μιχαὴλ Λαχανοδράκων ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸ θέμα Θρακησίων καὶ τοποθετήθηκε ὡς μάγιστρος στὴν πρωτεύουσα. Ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη προφανῶς ἀποσκοποῦσε στὴν ἀποδέσμευση τοῦ Μιχαὴλ Λαχανοδράκοντα ἀπὸ τὸν μικρασιατικὸ θεματικὸ στρατό, ἐνῶ ἡ ὀριστικὴ ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὴ δημόσια ζωὴ ἴσως θὰ ἐπέφερε ταραχές στὸ στράτευμα. Ἐχουν διασωθεῖ σφραγίδες τοῦ Μιχαὴλ Λαχανοδράκοντα ὡς στρατηγοῦ Θρακησίων καὶ ὡς μαγίστρου. Βλ. Zacos - Vegler, ὁ.π., ἀρ. 2189, 2190 καὶ 3145.

6. Ἡ χρονογραφία τοῦ Θεοφάνη δὲν μνημονεύει τὸν Νικήτα στρατηγὸ Σικελίας, ἀλλὰ μᾶς εἶναι γνωστὸς ἀπὸ ἄλλες πηγές: *Annales Einhardi* ἔτος 797 = MGH SSRG (in usum scholarum 101). *Annales regni Francorum* ἔτος 797 = *Ausgewählte Quellen zur Deutschlands Reichsgeschichte*, I, 66. *Annales Fuldenses* ἔτος 797 = MGH SSRG, I, 351. Πρβλ. T. C. Loughis, *Les ambassades byzantines en Occident, depuis la fondation des états barbares jusqu'aux Croisades (407 - 1096)*, Ἀθήνα 1980, σελ. 156.

μένη διοικητική ενέργεια. Ἡ διοίκηση τοῦ στρατοῦ ἔχει ὀριστικά πιά ἐπανδρωθεῖ μὲ εἰκονολάτρεις καὶ ἡ διαφοροποίηση στὸ στρατὸ ἔχει συντελεστεῖ. Ἡ ἐπαναφορὰ τῆς εἰκονολατρείας στὴ βυζαντινὴ κοινωνία στὰ τέλη τοῦ ταρραγμένου ὄγδου αἰῶνα ἔχει συντελέσει στὶς μεταβολές αὐτὲς στὸ στρατὸ ἀνάλογα μὲ τὰ συμφέροντα ἐκείνων ποὺ ἐξυπηρετοῦσε ἡ εἰκονολατρικὴ τάση.

Ἡ ἀπουσία στρατηγῶν παρατηρεῖται καὶ στὶς ἐνέργειες τοῦ λογοθέτη Νικηφόρου νὰ ἀναλάβει τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία. Στὶς 31 Ὀκτωβρίου 802 ἡ Εἰρήνη ἀνατράπηκε ἀπὸ μιὰ συνωμοσία, στὴν ὁποία συμμετεῖχεν πατρίκιοι. *Νικηφόρος πατρίκιος καὶ γενικὸς λογοθέτης ἐτυράννησε κατὰ τῆς εὐσεβεστάτης Εἰρήνης, . . ., συνεργούντων δὲ αὐτῷ Νικήτα, πατρικίου καὶ δομεστίκου τῶν σχολῶν, καὶ Σισινίου πατρικίου καὶ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, τῶν ἐπιόρκων καὶ δολερῶν Τριφυλλίων. Συνῆσαν δὲ αὐτοῖς καὶ Λέων πατρίκιος ὁ Σεραντάπηχος καὶ Γρηγόριος πατρίκιος ὁ τοῦ Μουσουλακίου καὶ Θεόκτιστος πατρίκιος καὶ κναίστωρ, καὶ Πέτρος πατρίκιος*¹. Ἀπὸ αὐτοὺς στρατιωτικὸς ἐν ἐνέργειά πρέπει νὰ ἦταν μόνον ὁ Νικήτας Τριφυλλίος, πατρίκιος καὶ δομεστικός τῶν σχολῶν. Τὰ τάγματα βρέθηκαν στὸ πλευρὸ τῶν συνωμοστῶν εἴτε ἐπειδὴ ἀκολουθοῦσαν τὸν Νικήτα, εἴτε ἐπειδὴ τὰ ἐξαπάτησαν, ὅπως λέει ὁ Θεοφάνης². Οὐτε ἓνας στρατηγὸς δὲν ἀναφέρεται ὅτι συνέπραξε στὴ συνωμοσία, ἐνῶ ὁ θεματικὸς στρατὸς πρέπει καὶ αὐτὸς νὰ ἔμεινε ἀμέτοχος, ὑπὸ τὴν ἡγεσία ποὺ ἀναφέρθηκε παραπάνω. Ἀπὸ τὴ σκοπιὰ αὐτὴ ἡ στάση καὶ ἡ τακτικὴ τοῦ Νικηφόρου Α' ἀπέναντι στὸ στρατὸ μπορεῖ νὰ ἐρμηνευτεῖ σὲ σχέση μὲ τὶς δυνάμεις ποὺ συμπαράταχθηκαν ἢ ἀντιπαράταχθηκαν πρὸς τὴν κεντρικὴ ἐξουσία στὴν ἐξέγερση τοῦ Βαρδάνη Τούρκου, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴ στάση τῶν δυνάμεων αὐτῶν ἀπέναντι στὴν κοινωνικὴ πολιτικὴ τοῦ αὐτοκράτορα αὐτοῦ³. Ὁ Βαρδάνης Τούρκος, ὁ μόνος στρατηγὸς αὐτὴ τὴν ἐποχὴ (στρατηγὸς Θρακησίων διορισμένος ἀπὸ τὴν αὐτοκράτειρα Εἰρήνη), δὲν πρέπει νὰ ἀντιτάχθηκε στὴν ἐπικράτηση τῆς συνωμοσίας τοῦ λογοθέτη τοῦ γενικοῦ Νικηφόρου, ἐνδεχομένως ἐπειδὴ γνώριζε τὸν μελλοντικὸ τοῦ διορισμοῦ ὡς μονοστρατήγου ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Νικηφόρο. Ὁ Θεοφάνης, μοναδικὴ σύγχρονη πηγή, δὲν μνημονεύει στρατηγοὺς θεμάτων ἀπὸ τὴν ἀνάρρηση τοῦ Νικηφόρου στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο, ὡς τὴν ἐξέγερση τοῦ Βαρδάνη (Ὀκτώβριος 802 - Ἰούλιος 803), πράγμα ποὺ σημαίνει εἴτε ὅτι δὲν ὑπῆρχαν καθόλου στρατηγοὶ στὰ θέματα, εἴτε ὅτι οἱ στρατηγοὶ ἦσαν εἰκονολάτρεις καὶ ἀπομακρύνθηκαν σταδιακά, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνοδο τοῦ Νικηφόρου Α'. Εἶναι φυσικὸ, ἐξάλλου, σὲ νέες δυναστικές ἀρχές νὰ ἐπιταχύνεται ἡ διαδικασία τῆς ἀλλαγῆς στὴ στρατιωτικὴ ἡγεσία. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὅμως, ὁ Βαρδάνης, ὡς μονοστράτηγος, παρέμενε στὶς

1. Θεοφάνης, 476 (de Boor).

2. . . ἀπατήσαντες καὶ τινὰς τῶν ἀρχόντων τοῦ λαοῦ τῶν ταγμάτων. Θεοφάνης, 476 (de Boor).

3. Κ ο υ ν τ ο Ὑ ρ α - Γ α λ α κ ῆ, ὁ.π., σελ. 202 - 203.

κορυφές της στρατιωτικής ιεραρχίας και παράλληλα, κατείχε αυτή την εποχή των ανακατατάξεων τη θέση του διοικητή ολόκληρου του μικρασιατικού στρατού. Η καθαρά διοικητική δραστηριότητα του Νικηφόρου Α' ως λογοθέτη του γενικού, μέχρι την ανάρρησή του στον αυτοκρατορικό θρόνο ίσως δεν επέτρεπε στον νέο αυτοκράτορα να έχει γενική αντίληψη της πολιτικής ιδεολογίας όλων των στρατιωτικών διοικητών, των διορισμένων από την προκάτοχό του. Αν ο νέος αυτοκράτορας είχε διενεργήσει τις μεταβολές στη διοίκηση του στρατού, ο εικονολάτρης Βαρδάνης θα εύρισκε κατά την εξέγερσή του, αντιμέτωπο όλο, ή έστω ένα μέρος του στρατού. Η μνεία του Θεοφάνη, που αναφέρεται στην τιμωρία του Βαρδάνη μετά την άτυχη έκβαση του κινήματός του, ο δὲ πρώτος μὲν γυμνοῖ αὐτὸν (Βαρδάνη) τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καὶ ἀφορμῆς δραξάμενος πάντας τῶν θεμάτων τοὺς ἄρχοντας καὶ κήτορας, τινὰς δὲ καὶ ἐκ τῆς βασιλίδος πόλεως ῥηγμαλώτευσεν¹ υποδηλώνει ότι ο Βαρδάνης ήταν μονοστράτηγος κατά την εξέγερση, χωρίς, όμως, να διοικεί άλλους στρατηγούς. Ο Βαρδάνης δηλαδή, συμπαρέσυρε στο κίνημά του τελικά, όχι κανένα άλλο στρατηγό, αλλά ανθρώπους της τάξης του (ἄρχοντας καὶ κήτορας)².

Η μεγάλη ἔγγεια ιδιοκτησία συνεχίζει να υφίσταται στο Βυζάντιο, στις αρχές του ένατου αιώνα, παρόλη την προσπάθεια των Ίσαύρων αυτοκρατόρων να καταπολεμήσουν τη δύναμη της παλιάς ἄρχουσας τάξης, και να ἐδραιώσουν τὸ θεσμὸ τοῦ στρατοῦ. Η αυτοκράτειρα Εἰρήνη ἀναθεωρώντας τὴν πολιτικὴ τῶν προκατόχων της ἔσπευσε νὰ ὑποστηρίξει τὸν κληρο, πὺλ τόσα δεινὰ εἶχε ὑποστῆ ἀπὸ τὸν ἀνηλεὲς διωγμὸ τοῦ Κωνσταντίνου Ε'. Διόρισε μοναχοὺς σὲ ὑψηλὰ διοικητικὰ θέσεις καὶ ἀκόμα προσεταιρίστηκε τοὺς πλούσιους γαιοκτήμονες προσφέροντάς τους σημαντικὰ φορολογικὰ ἐλαφρύνσεις.

Στὰ τέλη τοῦ ταραχμένου ἔγδοου αἰῶνα ἡ δομὴ τῆς βυζαντινῆς κοινωνίας εἶχε ὑποστῆ βίαιες μεταβολές. Οἱ δύο παρτάξεις πὺλ ἀνταγωνίστηκαν εἶναι ὁ στρατὸς καὶ ὁ κληρὸς. Η Ἰσαυρικὴ δυναστεία, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βασιλείας τῶν δύο πρώτων ἐκπροσώπων της (717 - 775) ἐπέτυχε νὰ ἐγκαθιδρύσει τὸ νόμο τοῦ στρατοῦ, παραμερίζοντας τὰ παραδοσιακὰ ἀριστοκρατικὰ στοιχεῖα. Αὐτὴ ἡ διεργασία τῆς κοινωνικῆς ἐπιβολῆς τοῦ στρατοῦ προσέκρουσε στὴν μέχρι τότε ἀκμάζουσα δύναμη τῆς Ἐκκλησίας, πὺλ, ὅπως εἶναι γνωστὸ, εἶχε τὴν κατοχὴ τῆς μεγάλης ἔγγεια ιδιοκτησίας. Ο μοναχικὸς κόσμος ἀπειλήθηκε ἀπὸ

1. Θεοφάνης, 479 - 480 (de Boor).

2. Ο Θεοφάνης ὕταν ἀναφέρει «ἄρχοντας καὶ κήτορας» δὲν ἐννοεῖ στρατηγούς, γιατί τοὺς τελευταίους τοὺς μνημονεύει σὲ σχέση μὲ τὴν ἀφείρεση τῆς περιουσίας τους. Χρησιμοποιεῖ λοιπὸν κυριολεκτικὰ τοὺς πιδὸ πάνω ὅρους, γιὰ νὰ δηλώσει ἀνθρώπους πὺλ ἀνήκουν, κατὰ τὴν ἀποψή του, στὴν ἄρχουσα τάξη καὶ πὺλ κατέχουν σημαντικὴ περιουσία. Ο ἴδιος χρονολόγος, ἐξἄλλου δὲν παραλείπει νὰ ἀναφέρει τοὺς στρατηγούς μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἀξίωμά τους, ὅπου τουλάχιστον γνωρίζει ὅτι ὑπάρχουν.

τὴν καταδίωξη τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου Ε' καὶ οἱ Βίοι τῶν ἁγίων καθρεφτίζουν τὴν ἀπελπισία τῶν ἐκπροσώπων τοῦ κλήρου καὶ τῶν μοναχῶν.

Ἀπὸ τῆς διαμάχης στρατοῦ καὶ κλήρου ἀναδείχθηκε ὡς δρώσα ἱστορική δύναμη, ὁ στρατός. Ὅμως, μετὰ τὸ ἔτος 775 περίπου, ὁ στρατός, ἀφοῦ ἐπιβλήθηκε στὴ βυζαντινὴ κοινωνία, παρουσιάζεται νὰ συνθηκολογεῖ μὲ τὸν κύριο ἀντίπαλό του, τὴν Ἐκκλησία. Οἱ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ θὰ ἀργήσουν νὰ ἀντιληφθοῦν τὸ νόημα αὐτῆς τῆς νέας κοινωνικῆς διευθέτησης, ἀλλὰ στὴ δεκαετία τοῦ 790 θὰ ἀρχίσουν νὰ μεταστρέφονται ὀμαλὰ στὴν εἰκονολατρεία, ὅπως δείχνει καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ στρατιώτη-μοναχοῦ Ἰωαννικίου, χωρὶς ὅμως ὁ ἴδιος νὰ κατορθώσει νὰ βελτιώσει τὴν κοινωνικὴ του θέση.

Ὁ κλῆρος, σύμφωνα καὶ μὲ τὴν μαρτυρία τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου ἦταν στὴν πλειοψηφία του ὁπαδὸς τῆς εἰκονολατρείας. Οἱ ἅγιοι ποὺ πρωταγωνίστησαν κατὰ τὴν πρώτη εἰκονομαχικὴ περίοδο, κατὰγονταν, ὅπως εἶδαμε, ἀπὸ πλούσιες οἰκογένειες τῆς Κωνσταντινούπολης. Ἡ πλειοψηφία τῶν ἁγίων αὐτῶν μεταβίβασε στὴν ἐκκλησία τὰ περιουσιακὰ της στοιχεῖα ἀσπαζόμενη τὸν μοναχισμό. Ἡ ἄνοδος τῆς αὐτοκρατορίας Εἰρήνης στὸ θρόνο θὰ σημάνει τὴ νομιμοποίηση τῆς εἰκονολατρείας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπαναφορὰ στὴ δημόσια ζωὴ τῶν παλιῶν ἀριστοκρατῶν. Πλούσιοι εἰκονολάτρεις τοποθετοῦνται τόσο στὴν ἐκκλησιαστικὴ ὅσο καὶ στὴν στρατιωτικὴ διοίκηση τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ἡ εὐνοια ὅμως αὐτῇ, χάνεται μὲ τὴν ἄνοδο τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τοῦ Νικηφόρου Α', ποὺ θεωρεῖ ἀποστολὴ του τοὺς ἐν τέλει ἀτιμάσαι¹.

ΕΛΕΩΝΟΡΑ Σ. ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ-ΓΑΛΑΚΗ

1. Θεοφάνης, 479 (de Boor).